

Az intézménynévírás alakulása 1832-től napjainkig az akadémiai helyesírási szabályzatok alapján

Az intézménynevet voltaképpen csak századunk nyelvtudománya tartja számon. Jóllehet a múlt századi nyelvtanok már általában megkülönböztetik a tulajdonnév alfajait, a helyesírási fejezetekben elrendelik a nagy kezdőbetű használatát, elsősorban azonban a két legősibb és legnépesebb csoportról, azaz a személy- és a földrajzi nevekről szólnak.

Az intézménynévnek mint új keletű tulajdonnévfajtának a helyesírása sok változáson ment át a múlt század első felétől (1832-től) 1994-ig, mikor is a jelenleg is érvényben lévő 11. kiadású, példaanyagában átdolgozott akadémiai helyesírási szabálygyűjtemény megjelent.

A bizonytalanság forrása lehet magának az intézménynévnek a fogalma, ugyanis ez az utóbbi évtizedekben megváltozott. Az egyes nyelvtanokban, tankönyvcsaládokban, értelmező szótárakban stb. található különféle meghatározások közül talán Hajdú Mihályé a legújabb, legátfogóbb, ő ugyanis kitérít a korábbiakhoz képest a fogalom körét: „... idetartoznak az államszervezet, a kulturális és gazdasági élet minden legális vagy csak önszerveződésből működő, néhány emberből vagy több osztályból, csoportból álló spontán vagy szabályok szerint működő egységei. Intézmény tehát az Országgyűlés, valamennyi minisztérium, annak minden főosztálya, alosztálya és csoportja, minden egyetem, közép- és általános iskola, kultúrház, mozi, utazási iroda, vadásztársaság, futballcsapat és ifjúsági egyesület, talán még a Fény utcai galeri is, bár ezt már sokan nem fogadják el intézménynek” (Magyar tulajdonnevek. 68).

Az intézménynév főként jelentése és szerkezete miatt esik a tulajdonnév és a köznév átmeneti zónájába, hisz legalább annyi tulajdonság köti a tulajdonnévhez, mint amennyi a köznévhez. Az utóbbihoz azért áll közel, mert elemei eredetüket tekintve közszavak, pl.: *Magyar Állami Operaház*. A nyelvhasználat és a közlő szándéka, továbbá a szöveggörnyezet dönti el a névség tényét. Bonyolultabbá teszi írásmódjukat továbbá az is, hogy gyakran nem a szabályos tulajdonnévi formát, hanem annak rövidített változatát használjuk.

Az utóbbi néhány évtizedben a mennyiségi gyarapodás következtében szükségessé vált különbséget tenni a valódi intézménynevek és az intézmény-

névszerű elnevezések között (lásd AkH. 1984. 190. pont), pl.: *Gazdasági Minisztérium, Keleti pályaudvar*.

Az intézménynév mint névfajta a nyelvtanokban a múlt században még nem létezett, mert nem tartották fontosnak, másrészt nem alakultak ki szófaji jegyei, de a közgyakorlat sem kényszerítette rá a szakembereket, hogy szabálypontot fogalmazzanak meg a helyesírásáról, hisz „kevés ilyen intézménynév lévén akkor még forgalomban, érthető, hogy írásmódjuk sem kristályosodott még ki” (Fábián Pál: Az akadémiai helyesírás előzményei. 1967. 161).

Az AkH. 1832. alcímében a *Magyar Tudós Társaság*-ot nagybetűkkel jelölte, szöveggörnyezetben pedig mindössze a *Társaság* szó volt nagybetűs. Fábián Pál méltán látja ebben a névben az intézménynévírás csíráját. Sem az AkH. 1832., sem a további kiadások (1834., 1838., 1840., 1841., 1843., 1844., 1851., 1853.) nem tettek említést az intézménynevek írásáról, mert azok nem tartoztak a „szorosán vett tulajdon nevek” közé. A sajtótermékekben és a szépirodalmi művekben is találhatók olyan több szóból álló, főként kis kezdőbetűs, de már névszerű szókapcsolatok, melyek előbb-utóbb egyértelműen intézménynévvé váltak. A közfelfogás akkoriban egészen a század végéig előnyben részesítette a kisbetűs írást, és csak az időnként előforduló személy-, illetve földrajzi névi elemeket illette meg a nagy kezdőbetű.

1832 és 1877 között csak igen ritkán lehetett találkozni csupa nagybetűs intézménynevekkel. Az AkH. 1876. a 21. paragrafusban az összetételeket vette sorra, a 22. paragrafus 12. pontja pedig megfogalmazta az intézménynevek egybe- és különírására vonatkozó szabályt: „Egyletek, társulatok, intézetek nevei: *nőegylet, iparegylet, Kisfaludytársaság, Szent-Istvántársulat, földhitelintézet, takarékpénztár*.”

Az AkHJ. 1877. fontos állomás volt, mert a tulajdonnévi előtagú összetételek egybeírását megszüntette, és a kötőjeles írást ajánlotta. Ugyanakkor nagy kezdőbetűt írt elő, ha az intézetek nevét címnévként használták. Ugyanilyen felfogásban rendelkezett az AkH. 1884., 1888., 1890. és 1899. is. Mindössze annyi módosítás történt, hogy a tulajdonnévi előtagú kötőjeles kapcsolatok utótagjait is nagybetűvel írták.

Egyrészt a nyelvtudomány fejlődése, másrészt az időről időre szaporodó új nevek helyesírási gondjai késztették a szakembereket arra, hogy elismerjék használata és egyedítő képessége miatt az intézménynevet is tulajdonnévnek. Mivel a tulajdonnévi mivoltát a nagy kezdőbetű mutatja, ezzel kezdetét vette a nagybetűsítés.

Az AkHJ. 1901. alcímében — az általa megfogalmazott szabálynak megfelelően — a *Nyelvtudományi Bizottság*-ot már intézménynévként nagy-

betűvel tüntette fel.

Az AkH. 1902. azzal hozott újat, hogy a 12. paragrafus, mely a „Rövidítések jegyzéke”, elsőként közölte az *E. M. K. E. (v. Emke) Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület* példát.

1900-tól 1913-ig a folyóiratok, könyvek és egyéb nyomtatott anyagok szövegében mind több volt a minden elemében nagybetűs intézménynév.

Az AkH. 1913. minden addigi szabályzatnál és javaslatnál részletesebben foglalkozott az intézménynevek írásával. Ez a kiadvány határozta meg elsőként a cégek nevének írását is: *Rudich Béla és Társa, Tóth Pál és T^{sa}*.

Az AkH. 1915. a kezdőbetűket illetően nem, de az elemek kapcsolódásában újat hozott. A köznévi tagokból álló alakulatokat különíratta, de a személynévi előtagúakban a kötőjeles írást javasolta.

Az AkH. 1927.-ben a korábbi szabályzatokból már megismert pontban az intézménynevek között megtaláljuk a szállók, vendéglők, fogadók, csárdák nevét is: *Kis Pipa, Zöld Fa, Arany Sas* (227. p.).

Az akadémiai helyesírási szabályzatok normatív hatására a század első évtizedeiben az intézménynevek nagybetűs kezdése fokozatosan uralkodóvá vált. A gazdasági élet változásai hozták magukkal, hogy az intézménynevek is differenciálódtak, újabb típusok alakultak ki, például megsaporodott az országos szintű intézmények fiókjainak, kihelyezett egységeinek a száma. Ekkor csak a központi intézményt írták nagybetűvel, a többi kisbetűs maradt.

Az AkH. 1943. nem változtatott lényegesen a korábbi szabálygyűjteményekhez képest. A rövidítések között az *EMKE*, a *MÁV* és a *M. Tud. Akadémia* szerepelt.

Az AkH. 1946. és az 1950. változatlan maradt, tartalmában és példanyagában sem hozott újat. Mindössze a 102-es szabály szerkezete változott meg annyiban, hogy a felsorolásban az intézetek, intézmények, hivatalok mellett közvetlenül a szállók, fogadók, vendéglők említése történt meg, és azoknak az írására is ugyanaz vonatkozott, mint az összes többi intézménynévére, a minden szavában nagy kezdőbetűs írás.

Az AkH. 1950-es, 9. kiadású szabálygyűjtemény több tekintetben lényeges haladást jelentett a korábbiakhoz képest, melyet 1954-ben követett a 10. kiadás. Az egész kiadványra jellemző tartalmi és terjedelmi gazdagodás vonatkozott az intézménynévírást meghatározó szabályokra is. Az eddigi, minden elemében nagybetűs írásmódban hirtelen megtorpanás mutatkozott, hisz a 261. szabály csak a lényeges szavakat íratta nagy kezdőbetűvel 1954 és 1984 között, a lényegtelenek kisbetűsek maradtak. Ez a döntés összhangban volt az 50-es évek elején felerősödött nagybetűsítési divat elleni harccal. Ez a szabály — mint ahogy a mindennapi írásgyakorlat mutatta — közel sem az

egységet szolgálta, ellenkezőleg, a bizonytalanság még inkább fokozódott a szabály nem egyértelmű volta miatt. Ezért volt szükség 1984-ben nagy horderejű változtatásra, tehát a 11. kiadású szabályzatnak kellett megteremtenie a bizonytalanság megszüntetése érdekében az egységes jelölést. Ezért fogalmazódott meg a 187. pont, miszerint az intézménynévnek minden elemét nagy kezdőbetűvel írjuk, kivéve az *és* kötőszót és a névelőket. Az azóta eltelt idő azt bizonyítja, hogy a szabály helyes, mert viszonylag jól egységesítette az intézménynévírást.

Alábbi táblázatunkban példákon bemutatjuk az intézménynevek helyesírásának legfontosabb állomásait.

Az intézménynevek helyesírásának alakulása (1832—1994)

Köznévi elemekből áll	Személynévi elemet is tartalmaz
AkH. 1832. magyar tudós Társaság	
AkH. 1876. nőegylet, iparegylet, földhitelintézet, takarékpénztár, természettudományi társulat	Kisfaludytársaság, Szent-Istvántársulat
AkHJ. 1877. iparegyesület, földhitelintézet, nőegylet, Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Akadémia, Nemzeti Színház	Kisfaludy-társaság, Szent István-társulat,
AkH. 1879. földhitelintézet, iparegyesület, Magyar Tudományos Akadémia, Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Színház	Kisfaludy-Társaság, Szent István-Társulat,
AkHJ. 1900. királyi kúria, Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Színház, Magyar Tudományos Akadémia	Kisfaludy-Társaság, Szent István Társulat

- AkHJ. 1901. királyi Kúria, Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Tudományos Akadémia, Történelmi Társulat, Természettudományi Társulat, Nemzeti Színház, a Főrendi ház Hármass Bizottsága, akadémiai Nyelvtudományi Bizottság Kisfaludy-Társaság, Szent István Társulat
- AkH. 1901. királyi Kúria, Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Tudományos Akadémia, Történelmi Társulat, Természettudományi Társulat, Nemzeti Színház, a Főrendi ház Hármass Bizottsága, akadémiai Nyelvtudományi Bizottság Kisfaludy-Társaság, Szent István-Társulat
- AkH. 1902. királyi Kúria, akadémiai Nyelvtudományi Bizottság, a Főrendi ház Hármass Bizottsága, Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Társulat Kisfaludy-Társaság, Szent István-Társulat
- AkHJ. 1912. Nemzeti Múzeum, Magyar Tudományos Akadémia Kisfaludy-Társaság, Szent István Társulat

- AkH. 1913. Állami tisztviselők és alkalmazottak fogyasztási szövetkezete, Budapesti grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete, királyi Kúria, Tanítónők Otthona, Császárfürdő, Burgszínház, Magyar Bank, Déli vasutársaság, Magyar kir. Államvasutak, NEMZETI MÚZEUM, Emke, Máv., F.T.C., Nemzeti Szálló, Arany Sas, Kis Pipa
- AkHJ. 1915. Magyar Tudományos Akadémia, Nemzeti Kaszinó, Keleti Kereskedelmi Akadémia, Királyi Kúria, Országos Statisztikai Hivatal, az akadémiai Nyelvtudományi Bizottság
- AkH. 1922. Királyi Kúria, a Főren-di Ház Hármass Bizottsága, Pesti Hazai Első Takarékpénztár, Országos Statisztikai Hivatal, Keleti Kereskedelmi Akadémia
- AkH. 1938. Miniszterelnökség, Honvédelmi Minisztérium, Nemzeti Kaszinó, Kereskedelmi Akadémia, Nemzeti Szálló, Arany Sas, Zöldfa, Kis Pipa
- Kisfaludy-Társaság, Pétőfi-Társaság, Lloyd-társaság, Németh János és Fia posztókereskedése, Ludovika-Akadémia, Hechtbankház, Pallas-nyomda, Erzsébet szálloda, Gizella gőzmalom, Szentistván-templom, Tóth-múzeum, Pasztőr-intézet
- Kisfaludy-Társaság, Szent István-Társulat, Bethlen-Kollégium, Kir. József-Műegyetem, békéscsabai Rudolf-Gimnázium
- Kisfaludy-Társaság, Szent István-Társulat, békéscsabai Rudolf-Gimnázium, Kir. József-Műegyetem, Bethlen-Kollégium
- Kisfaludy-Társaság, Szent István-Társulat, Bethlen-Kollégium, békéscsabai Rudolf-Gimnázium, Szent István-Akadémia

- AkH. 1940. Történelmi Társulat, Szent István Társulat,
Nemzeti Színház, Királyi Bethlen Kollégium
Kúria, Pesti Hazai Első
Takarékpénztár, Magyar
Tudományos Akadémia,
Fehér Ló, Betekincs
- AkH. 1943. Magyar Tudományos Aka- Bethlen-kollégium
démia, Nemzeti Színház,
Királyi Kúria, Országos
Statisztikai Hivatal, Nem-
zeti Szálló, Kis Pipa, Fehér
Ló
- AkH. 1946. Nemzeti Színház, Magyar Bethlen-kollégium, Szent
Tudományos Akadémia, István-Akadémia, Kis-
Királyi Kúria, Nemzeti faludy-Társaság, Szent
Kaszinó István-Társulat
- AkH. 1950. Közegészségügyi Intézet, Rókus-kórház
Magyar Nyelvtudomá-
nyi Társaság, Országos
Tervhivatal, Szabadság
Szálló, Dolgozó Ifjúság
Szövetsége, Gazdasági
Főtanács (GF), Magyar
Dolgozók Pártja (MDP),
Magyar Nők Demokrati-
kus Szövetsége (MNDSZ),
Szovjet Távirati Iroda
(TASZSZ)
- AkH. 1954. Építéstudományi Intézet, Petőfi Sándor Gimnázium,
Vésztői Általános Isko- Csepel Vas- és Fémmű-
la, Borsodi Szénbányászati vek, Széchényi Könyvtár,
Tröszt, Akadémia, Nemze- Eötvös Loránd Tudomány-
ti egyetem, Dózsa Termelő-
szövetkezet

- AkH. 1984. Egészségügyi Minisztérium, Magyar Szocialista Munkáspárt, Új Egység Cipészipari Szövetkezet, 43. Sz. Építőipari Vállalat, Kelet-bükki Állami Gazdaság, Ferihegyi repülőtér, Kerepesi temető, Keleti pályaudvar
- AkH. 1994. Pénzügyminisztérium, Járványtani és Mikrobiológiai Tanszék (az Állatorvos-tudományi Egyetemen), Fórum Hotel, 36. Sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet, Tolmácsi Általános Iskola, Műszaki Kémiai Kutatóintézet (az MTA intézete), Kis Rabló étterem, Szegedi Szabadtéri Játékok
- Madách Színház, Géza Király Téri Egészségügyi Szakközépiskola, Volga Szálló, a Kossuth Nyomda személyzeti osztálya, Lukács fürdő, Rómeó férfiruházati bolt
- Törökbálint Nagyközségi Önkormányzat, Géza Király Téri Egészségügyi Szakközépiskola, Szilas Menti Mezőgazdasági Termelőszövetkezet, Bathány Lajos Alapítvány, Erzsébet Szálloda